

Posudek oponenta na bakalářskou práci "Jak současní čeští vysokoškoláci (muži) reflektují požadavky, které klade společnost na muže?" (Lukáš Žegklitz, 2014)

vypracoval: Ondřej Špaček, Ph.D.

Bakalářská práce se věnuje studiu reflexe maskulinity u vysokoškolských studentů – mužů. Teoretická východiska široce diskutují otázku genderu se zaměřením na mužská studia. Autor ve svém přístupu vychází z feministických přístupů, které interpretují současnou společnost jako veskrze patriarchální, zároveň chce ale také ukázat, jaký mají očekávání spojená s mužskou rolí dopad na mladé české vysokoškoláky. Vlastní výzkum se zakládá na polostrukturovaných rozhovorech s osmi studenty vysokých škol ve věku 20-25 let. Analýza výpovědí si pak všímá toho, jak studenti charakterizují ideál maskulinity, jaký tlak v tomto smyslu pociťují a jak maskulinní roli reflektují.

Vstupní teoretická diskuze zachycuje literaturu relevantní pro studia mužství a maskulinity. Vzhledem k bakalářskému stupni studia nepovažuji za nutné zásadním způsobem polemizovat s etablovanými východisky, přesto mě zde napadá několik poznámek. Předně je otázkou, nakolik výzkumy maskulinity svým rozmachem přesahují rámec kontextu, ve kterém byly formulovány. Pokud např. Hearn a Collison (str. 9) ukazují diverzitu maskulinit (např. podle věku, třídy, volného času, náboženství apod.), je pro mě otázkou, proč chápat genderovou roli jako primární, a v jejím rámci hledat různé rozdíly, a nikoli naopak. Dále chápu, že (nejen) pro genderová studia představují evolučně biologické přístupy „přirozeného“ arcinepřítele, avšak karikaturní kritika, které je věnována str. 3-4 podle mého názoru není vhodnou náplní odborného textu (zvláště pokud pro účel práce není podstatná). Bez bližšího upřesnění se hovoří o tom, že tato vysvětlení jsou „překvapivě bizarní“ (jak? proč?), aby dále bylo v protimluvu uvedeno, že tyto přístupy jsou u laické veřejnosti oblíbeny kvůli tomu, že jsou jednoduché, přímočaré a v souladu se selským rozumem. Podobně není příliš šťastná diskuze existujících mužských hnutí. Vzhledem k hodnotovému zakotvení práce je v pořádku, pokud jsou jednotlivé skupiny posuzovány na základě toho, nakolik jsou podle autora progresivní. Zároveň bych ale byl opatrný ve volbě slov. Poněkud podpásové je označit jedno z uskupení za „nejrozumnější“ (str. 6), byť s přiznáním, že se jedná pouze o úsudek autora. Podle mého názoru by v odborném textu tyto argumenty měly být formulovány jinak a přesvědčivěji, nikoli v poloze, že „si to prostě myslím“.

Autor volí vhodnou výzkumnou strategii, avšak není jasné, v čem nachází inspiraci v přístupu zakotvené teorie. Teoretická východiska i následně samotná analýza jsou silně spjaté s koncepty genderových teorií, v zásadě nelze hovořit o tom, že by autor vstupoval do neznámého terénu, ani že by přicházel s vlastními teoretickými konstrukcemi založenými čistě na datech.

Volbě zkoumané skupiny chybí hlubší teoretické zdůvodnění. Proč zrovna mladí studenti vysokých škol? V čem může být právě tato kategorie zajímavá pro studium maskulinity? Proč ne zvolit skupinu jinou? To, že je skupina autorovi osobně nejbližší, je pouze velice slabý argument, možná dokonce hovořící proti této volbě. Vhodnější by možná bylo i hovořit s lidmi, se kterými se výzkumník osobně nezná. Přestože píše, že byl v některých příkladech překvapen otevřeností, je otázka, zda právě homosociální konstrukce maskulinity nemohla podstatným způsobem ovlivňovat výpovědi. Cizí výzkumník může často dosáhnout hlubších výpovědí právě proto, že informátoři nemusí mít obavu, že jejich „přiznání“ budou mít dopad na jejich sociální život.

Podle autora z analýzy vzešly tři hlavní kategorie (ideál maskulinity, tlak vyvíjený na maskulinitu a reflexe maskulinity). Napadá mě však otázka, nakolik je toto rozdělení důsledkem struktury položených otázek. Ideál maskulinity souvisí s otázkami v bodech 1 a 2 (str. 23), tlak na maskulinitu s bodem 3 a 4 (tamtéž) apod. Nejedná se tedy spíše o výsledek teoretického zakotvení výzkumu než o výstup otevřeného kódování?

Na základě prezentovaných dat bych si také dovolil polemizovat s několika interpretacemi a závěry, které autor uvádí. Nejsem si jistý, zda na základě provedených rozhovorů lze cokoli říci o proměnlivosti a historické proměně maskulinity. Nemyslím, že by pro tato tvrzení mohl mít autor dostatečnou oporu. Tvrzení informátoru o „proměně doby“ je třeba chápat jen a pouze jako jejich pohled, nikoli jako spolehlivý popis skutečnosti. V této souvislosti bych také neřekl, že možnost tlaku na maskulinní roli ze strany žen je výsledkem odlišnosti mezi současnou situací a dobou, o které hovoří Kimmel (str. 41). Spíše se jedná o určitou záměrnou jednostrannost v Kimmelově interpretaci homosociálnosti ustanovování maskulinity, než, že by bylo před dvaceti lety plně obhajitelné, že ženy nemají žádný podíl na vymáhání mužských rolí.

V kontextu hledání maskulinního ideálu je dobré se zamyslet, nakolik mohly být výpovědi formovány již samotným použitím termínu „pravý muž“, který bych rozhodně nechápal jako neutrální způsob zjišťování, ale spíše jako rámování, které již směřuje k určitému typu maskulinity. Odlišné odpovědi by mohly nést otázky směřující na ideálního otce, dobrého manžela apod. Již samotné rozhovory, ale i následná analýza, nezohledňují v teorii diskutovanou pluralitu maskulinit, které netvoří jeden uzavřený vzor, ale jež mohou nabývat mnoha různých forem. Mám obavu, že možnost popsání variability těchto forem byla do určité míry uzavřena již volbou otázek v rozhovorech.

Drobnou poznámkou na závěr pak je, zda je skutečně přítomen protimluv v úryvku DB_04 pokud zde informátor hovoří o tom, že přijímá normy dané společností, kde se narodil, a v tomto smyslu považuje role za „vrozené“ (str. 36)? Z pohledu představeného úryvku nepředpokládám, že zde informátor hovoří o vrozenosti ve smyslu biologických přístupů, ale spíše o určité danosti dané tím, kde se člověk narodí.

Z formálního hlediska práce působí spíše nedoladěným dojmem a důsledná revize a kontrola by byla jistě přínosem. O R. W. Connel se hovoří většinou v ženském rodě (byť vzhledem k její transsexualitě může být tato otázka složitější). Ne vždy je důsledně dodržována citační norma, rozdělení zdrojů na elektronické a „tradiční tištěné“ (str. 43) není úplně vhodné, zvláště pokud mezi těmi elektronickými jsou řazeny i publikace, které mají tištěnou verzi (např. Konopásek, Lauder). Nepodařilo se mi dešifrovat, podle jaké logiky je v odkazech využívána zkratka „IZ“ – předpokládám, že se jedná o internetový zdroj, ale nevím, jak rozeznat, o který se jedná v případě, že jich je více ze stejného roku. U citací z internetu také chybí datum přístupu, které bývá obecně chápáno jako povinný údaj.

Celkově je ale zřetelné, že za textem stojí značné úsilí, zaměřuje se na relevantní téma a prokazuje schopnost, byť s určitým klopýtnutím, zpracovat odborné téma způsobem, který odpovídá bakalářskému stupni studia. Práci tedy doporučuji k obhajobě, byť vzhledem k výše zmíněným nedostatkům v empirické části a formálním problémům textu jej hodnotím na pomezí známek velmi dobře a dobře, podle průběhu obhajoby.